

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

# پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

عنوان:

علل پیشرفت و انحطاط مسلمانان

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین استاد قدردان

نگارنده:

عبدالمالک کریمی

نیمسال اول: ۸۳-۱۳۸۲

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۱۳۰۶

تاریخ ثبت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

## فهرست مطالب



۸	تقدیم:
۹	تقدیر و تشکر:
۱۰	پیشگفتار:
۱۰	چکیده رساله:
۱۱	ضرورت موضوع:
۱۲	هدف تحقیق:
۱۴	مقدمه:
۱۶	اوضاع مردم عربستان قبل از طلوع خورشید اسلام:
۱۸	نمونه‌هایی از خرافات و عقاید منحط عرب جاهلی:
۱۹	نظام قبیله‌ای و اجتماعی:

## فصل اول: نگاهی به پیشرفت مسلمانان

۲۵	اوضاع ایران و روم قبل از اسلام:
۲۷	۱- پیشرفت‌های جغرافیایی و نظامی مسلمانان:
۳۰	۲- انگیزه‌ی فتوحات:
۳۵	۲- پیشرفت‌های فرهنگی مسلمانان:
۳۸	۳/۱- پیشرفت مسلمانان در علم تاریخ:
۳۹	۳/۲- پیشرفت مسلمانان در ترجمه کتب:
۴۳	۴- پیشرفت مسلمانان در صنایع و اختراع:

### فصل دوم: عوامل پیشرفت مسلمانان:

- عامل اوّل: سادگی و اصالت عقاید و تعالیم اسلامی: ۴۶
- ضرورت قوانین برای امت‌ها: ۴۷
- سادگی عقاید اسلام: ۴۹
- سادگی قوانین و دستورات اسلامی: ۵۵
- امتیازات قوانین اسلامی: ۵۸
- عامل دوّم: فطری و طبیعی بودن عقاید و تعالیم اسلامی: ۶۱
- ۱- تعریف دین: ۶۵
- ۲- تعریف فطرت: ۶۷
- ۳- امور فطری: ۶۸
- ۴- فطری بودن عقاید و اصول اسلامی: ۷۰
- ۵- فطری بودن احکام عملی اسلام: ۷۲
- ۶- اعترافات دانشمندان جهان: ۷۳
- عامل سوّم: وحدت مسلمین: ۷۴
- ۱- تعریف وحدت: ۷۵
- ۲- اعتراف دانشمندان به اهمیت وحدت مسلمانان: ۷۶
- ۳- مبانی و عوامل وحدت مسلمین: ۷۸
- ۱- توحید و یکتاپرستی: ۷۸
- ۲- اطاعت از پیامبر اسلام: ۷۹
- ۳- قسط و عدل: ۸۰
- ۴- تولّی و تبرّی: ۸۱
- ۵- اهمیت وحدت از دیدگاه حضرت محمّد(ص): ۸۲

- ۶- روش ائمه اطهار(ع) جهت حفظ وحدت اسلامی: ..... ۸۴
- عامل چهارم: خوشرفتاری مسلمین: ..... ۸۷
- اعتراف دانشمندان غیر مسلمان بر نقش خوشرفتاری ..... ۹۰
- مسلمانان به عنوان یک عالم مهم پیشرفت: ..... ۹۰
- عامل پنجم: ایمان ..... ۹۲
- ۱- تعریف ایمان: ..... ۹۲
- ۲- قدرت ایمان ..... ۹۳
- ۳- آثار ایمان ..... ۹۸
- عامل ششم: آزادی: ..... ۱۰۰
- ۱- آزادی در اسلام و نقش آن در پیشرفت مسلمانان: ..... ۱۰۱
- ۲- اعتراف دانشمندان به نقش آزادی: ..... ۱۰۷

### فصل سوّم: عوامل انحطاط مسلمین:

- پیشگفتار: ..... ۱۰۹
- مسلمانان و عدم حراست از تمدن اسلام: ..... ۱۱۳
- عامل اوّل: عیاشی و خوشگذرانی: ..... ۱۱۴
- نمونه‌های از عیاشی مسلمانان ..... ۱۱۶
- ۱- ساختن کاخ‌ها: ..... ۱۱۷
- ۲- تفنن در خوراک: ..... ۱۱۹
- ۳- تجمّل در پوشاک: ..... ۱۲۱
- ۴- اسراف در جشن‌ها: ..... ۱۲۳
- عامل دوّم: رهبران نالایق: ..... ۱۲۴

۱۲۵	تعریف واژه رهبر: .....
۱۲۵	نقش رهبری: .....
۱۲۷	دوران موفقیت آمیز رهبری: .....
۱۲۹	زاممداران نالایق اموی: .....
۱۳۳	دوران رهبری عباسیان .....
۱۳۵	دوران اول عباسیان: .....
۱۳۵	دوران دوّم رهبری عباسیان: .....
۱۳۹	دوران سیاه زعامت مغولان: .....
۱۴۲	زاممداران نالایق عثمانی و انحطاط: .....
۱۴۶	عامل سوّم: فرق و تفرق مسلمین: .....
۱۴۶	الف - تعریف واژه‌های فرقه و مذهب: .....
۱۴۷	ب - قرآن از تفرقه منع می‌کند: .....
۱۵۰	ج - ظهور اختلافات و فرق در میان مسلمانان: .....
۱۵۱	د - آسیب‌های اختلافات و فرق اسلامی .....
۱۵۲	۱ - سستی و تنزل در عقیده و ایمان: .....
۱۵۲	ایمان مسلمانان پیش از پیدایش فرق و مذاهب: .....
۱۵۳	ایمان مسلمانان بعد از فرق و پراکندگی: .....
۱۵۴	۲ - صدمه در نیت و نظر: .....
۱۵۵	۳ - آشفته‌گی زندگی اجتماعی: .....
۱۵۹	وظیفه دینی و وجدانی مسلمانان: .....
۱۶۰	آیا عوامل بیگانه علل انحطاط مسلمانان است؟! .....
۱۶۱	عامل چهارم: هجوم استعمار به سرزمین‌های اسلامی: .....

تعریف واژه استعمار: ..... ۱۶۱

تاریخ استعمار: ..... ۱۶۲

نقشه‌های استعمار در راه مبارزه با اسلام: ..... ۱۶۳

۱- هجوم نظامی آنان با تمام امکانات و تجهیزات: ..... ۱۶۶

۲- ایجاد فتنه در میان ملل اسلامی: ..... ۱۶۸

۳- ترویج فساد از سوی قدرت‌های استعمارگر: ..... ۱۷۱


### خاتمه:

اسلام آیین عظمت، تحرک و جنبش: ..... ۱۷۳

اعترافات دانشمندان به برتری و انحطاط آور نبودن مکتب اسلام: ..... ۱۷۶


دین اسلام انحطاط آور نیست: ..... ۱۸۲

فهرست منابع ..... ۱۸۵



تقديم:

به روح بلند و ملکوتی بزرگ مرد تاریخ  
جهان اسلام، پیشوای محرومان و مستضعفان  
حضرت امام خمینی رحمة الله عليه، به  
روح پدر شهیدم.








تقدیر و تشکر:

لازم است از دانشمند فرزانه استاد محترم حضرت حجة الاسلام و المسلمین الحاج قدردان، که نگارنده را در امر تدوین پایان نامه یاری نمود تشکر نمایم و نیز از مسئولان دلسوز مرکز جهانی علوم اسلامی و خدمت گذاران به مکتب فقه جعفری جهت طرح برنامه شان نهایت تشکر و قدردانی را دارم.



## پیشگفتار

### چکیده رساله:

رساله موجود که در راستای تبیین پیشرفت‌های معجزه آسایی جغرافیایی و فتوحات نظامی، فرهنگی و اقتصادی مسلمانان اول اسلام، به مدت بیش از پنج قرن و عوامل و رموز آن و تأخر و سکون و عقب ماندگی ملل اسلامی که از قرن دوازدهم و سیزدهم میلادی آغاز می‌شود، و دارای موجبات و علل می‌باشد، پرداخته، و دارای یک پیشگفتار و مقدمه و سه فصل و یک خاتمه می‌باشد.

در پیشگفتار، ضرورت تحقیق موضوع، هدف از تحقیق، پرسش‌های تحقیق، فرضیه و پیش فرض‌ها و روش تحقیق تبیین شده است.

در مقدمه، اوضاع و احوال قبایل اعزاب ساکن در شبه جزیره بزرگ عربستان که زادگاه تمدن مرقی اسلام است. و نیز ابرهای تیره جهل و انحطاط و عقاید و سنن و فرهنگ منحط آنان، و ظهور خورشید تابان اسلام به عنوان یک آیین آسمانی انسان ساز، بررسی شده است.

فصل اول متضمن تبیین پیشرفت‌های گوناگون مسلمانان از قبیل فتوحات جغرافیای و نظامی، فرهنگی و اقتصادی همانند ترقی در علوم طب، تاریخ و ترجمه کتب علمی و... و اختراع کاغذ، شیشه، پارچه، چرم، دوربین‌های نجومی، قطب نما، و ترکیبات شیمیایی و... است.

در فصل دوم از موجبات و رموز تکامل و تعالی مکتب حیات بخش اسلام و

مسلمانان، همانند: متانت و اصالت و فطری بودن قوانین و مقررات دین مبین اسلام، هماهنگی و انسجام و خوشرفتاری مسلمانان و آزادی که سپاه مظفر اسلام به پیروان سایر ادیان در نقاط مختلف سرزمین‌های مفتوحه داده‌اند، صحبت شده است.

فصل سوم با یک پیشگفتار شروع می‌شود، که در آن به پیشینه تاریخی انحطاط امپراطوری اسلامی، و اینکه چه کسانی و چه جریان‌اتی دخالت در آن پدیده شوم داشته‌اند، سپس به عوامل داخلی انحطاط مسلمانان از قبیل تخریب و فرقه‌گرایی و عیاشی و رهبری‌های ناشایست مسلمانان، و موجبات خارجی انحطاط همانند هجوم نظامی، ایجاد اختلاف و ترویج فحشا و منکرات و قدرت‌های استعمارگر در میان ملل اسلامی و جهان اسلام، پرداخته شده است.

آخرین مبحث رساله یک خاتمه است، که به تبیین عظمت و برتری مکتب اسلام بر سایر مکاتب موجود دنیا و اینکه آیین مقدس اسلام انحطاط آور نیست، بلکه دین تحرک و تکامل است، که به تمام ابعاد زندگی بشر توجه دارد.

در پایان اعترافات دانشمندان غربی به عظمت و برتری مکتب انسان‌ساز اسلام به عنوان حسن ختام رساله گزارش شده است.

### ضرورت موضوع:

هر مکتب و مذهبی و هر ملت و امتی و هر جامعه و طایفه‌ای، خواستار سعادت، تعالی، تکامل و پیشرفت‌های فکری و اعتقادی، فرهنگی و اقتصادی، جغرافیایی و نظامی و... هستند، و در جهت قدم گذاشتن در این میدان و رسیدن

به مطلوب از هیچ تلاش و تکاپو و فعالیت فرو گذار نیستند و تا پای جان پیش می روند، به امید اینکه روزی همان سعادت و ترقی همه جانبه بر سر آنان پر و بال بگشاید، و آنان با کمال افتخار و عظمت زندگی نمایند.

بدون شک یکی از امم و مکاتب موجود دنیا، امت واحده اسلامی، و مکتب انسان ساز اسلام هستند، که دارای تاریخ درخشان و تمدن غنی و متریقی آسمانی می باشد، که تحقیق و بررسی پیشینه تاریخی آنان در راستای تکامل و عظمت ضرورت دارد.

### هدف تحقیق:

آگاهی از تاریخ و سرگذشت مسلمانان و متوجه ساختن مسلمانان حاضر به عوامل پیشرفت و انحطاط مسلمانان گذشته، در راستای حل معضلات فراوان جهان اسلام و دست یابی به تعالی و تکامل است.

پرسش های تحقیق: الف - سؤال اصلی: عوامل پیشرفت و انحطاط مسلمانان چیست؟

ب - سؤال فرعی: آیا وحدت، خوش رفتاری و ایمان مسلمانان فطری و طبیعی بودن احکام اسلام از عوامل پیشرفت، و تفرق، عیاشی، و رهبران نالایق از موجبات انحطاط آنان است؟

ج - سؤال طبیعی: آگاهی از رموز تعالی و تکامل و سکون و تأخر مسلمین چه فواید دارد.

فرضیه تحقیق: فرضیه این تحقیق و رساله، ماهیت تاریخی خواهد داشت، که

مجموعه عِلل و زمينه‌هاى پِشرفَت و تعالِى مِخْتَلَفِ مِسلْمَانان و هم چنين  
انْحِطاطِ مِسلْمِين و عِللِ آن را استقْرا و تبين مِى كند.  
پِش فرض ها: مجموعۀ منابع معتبر دانشمندان اسلامى و غير اسلامى كه  
راجع به موضوع تاليف شده اند، مِى باشد.  
روش تحقيق: استقْرايى است، يعنى تجزيه و تحليل و استخراج مطالب از  
منابع ارزشمندی موجود در كتابخانه ها و منزل.

### مقدمه:

کشور عربستان، شبه جزیره بزرگی است، که در جنوب غربی قاره آسیا قرار دارد و مساحت آن سه میلیون کیلومتر مربع است، و بدین جهت بزرگترین شبه جزیره دنیاست، و اطراف آن را آب‌های گرم خلیج فارس و رودخانه‌های دجله و فرات در شرق، دریای عمان و اقیانوس هند در جنوب و دریای سرخ در غرب فرا گرفته است. این سرزمین را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد:

۱ - **حجاز:** که بخش شمالی و غربی عربستان را تشکیل می‌دهد، و همه خاک آن از فلسطین گرفته تا مرز یمن در کنار دریای احمر قرار دارد، این سرزمین دارای بیابان‌های لم یزرع و کوهستانی می‌باشد، و دارای شهرهای معروف و دینی می‌باشد، و شهرهای مکه و مدینه و طائف در این منطقه قرار دارد، شهر مقدس مکه از مشهورترین شهرهای دنیا و از پرجمعیت‌ترین شهرهای حجاز می‌باشد، که مؤسس آن حضرت ابراهیم خلیل (ع) می‌باشد، و مورد احترام ملل عرب و غیر عرب حتی قبل از ظهور اسلام بوده است.

۲ - بخش مرکزی و شرقی که آن را «محراب عرب» می‌گویند و منطقه «نجد» از جز همین سرزمین است، و شهر ریاض که پایتخت سعودی‌هاست و از مراکز مهم عربستان به شمار می‌رود نیز در همین منطقه قرار دارد.

۳ - بخش جنوب غربی که آن را (یمن) می‌نامند از مغرب به دریای احمر، از مشرق به صحرای (ربع الخالی) منتهی می‌شود، و از شهرهای معروف این ناحیه شهر تاریخی (صنعا) است، این منطقه از پر نعمت‌ترین ناحیه شبه جزیره العرب است و سابقه تمدن و تاریخ درخشانی دارد<sup>(۱)</sup>.

۱ - تاریخ ایران و جهان (۱)، ص ۱۶۴. و فرازهای از تاریخ پیامبر، جعفر، سبحانی، ص ۵ - ۶. و تاریخ سیاسی اسلام، ج ۱، ص ۹.

### اقوام بومی شبه جزیره العرب:

بدون شک اقوام مختلف در این منطقه‌ی از دنیا زندگی می‌کردند، ولی سه طایفه که تیره‌های زیادی از آنها جدا شده است بیشتر مورد توجه بودند:

۱ - (بائده): و آن به معنای نابود شده است، زیرا از قبیله ساکن در شبه جزیره العرب بر اثر نافرمانی‌های پیایی از دستورات خداوند مهربان، به وسیله بلایای آسمانی و زمینی نابود گشتند، که احتمالاً همان قوم عاد و ثمود باشد<sup>(۱)</sup> که قرآن شریف مکرر از آنها یاد می‌کند و می‌گوید: «كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي \* إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ».

«قوم عاد نیز پیامبر خود را تکذیب کردند، پس ببینید عذاب و اندرزهای من چگونه بود! ماباد وحشتناک را در یک روز شوم مستمر بر آنان فرستادیم»<sup>(۲)</sup>.

«كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ \* إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ».

«طایفه ثمود نیز اندرزهای الهی را تکذیب کردند، ما فقط یک صیحه (= صاعقه عظیم) بر آنها فرستادیم و به دنبال آن همگی به صورت گیاه خشکی در آمدند، که صاحب چهارپایان در آغل جمع آوری می‌کنند»<sup>(۳)</sup>.

۲ - عدنانیان: فرزندان (عدنان) می‌باشند که نسب عدنان به چند واسطه به حضرت اسماعیل علیه السلام می‌رسد، فرزندان عدنان به تیره‌های گوناگون تقسیم شدند که از میان آنان قبیله قریش و بنی هاشم می‌باشند<sup>(۴)</sup>.

۳ - قحطانیان: فرزند یعرب بن قحطان بودند، که در جنوب عربستان یعنی یمن مسکن داشتند، و آنان را عرب اصیل گویند و دو قبیله بزرگ اوس و خرج که در شهر یثرب

۲- قمر، آیات ۱۸ - ۱۹.

۴- همان منبع.

۱- فراهایی از تاریخ پیامبر، ص ۹ و ۱۰.

۳- قمر، آیات ۲۳ و ۳۱.

زندگی می‌کردند از این طایفه بودند<sup>(۱)</sup>.

جزیره العرب به علت موقعیت جغرافیایی خود، جز بعضی نواحی شمالی و جنوبی آن دیگر نواحی آن به واسطه‌ی ریگ‌زارهای گرم و سوزان و صحرائشینان سخت کوش و بیابان گردان، چندان مورد توجه قدرت‌های بزرگ باستانی، مانند (روم و ایران) قرار نمی‌گرفت بر خلاف سایر مناطق دنیا مانند ایران، آسیای صغیر، مصر و... که همواره محل تلاقی قدرت‌های بزرگ دنیا بودند، زیرا از موقعیت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خوبی برخوردار بودند، برخلاف سزمین جزیره العرب، و بدین جهت این منطقه:

اولاً - استقلال و آزادی خویش را در عصر امپراطوری‌های بزرگ باستان مانند حکومت ساسانیان و روم، حفظ کردند، و مورد حمله و توجه آنان قرار نمی‌گرفت، زیرا منافع مادی آنان را تأمین نمی‌کرد.

ثانیاً - کمتر تحت تأثیر افکار و فرهنگ‌های بزرگ بشری مانند فرهنگ یونان و... قرار می‌گرفت، که نتیجه آن انحطاط علم، دانش و توقف در مرحله بدویت بود، و بدین علت دوران پیش از ظهور اسلام را در عربستان عصر جاهلیت نامیده‌اند<sup>(۲)</sup>.

### اوضاع مردم عربستان قبل از طلوع خورشید اسلام:

قبایل عرب جاهلی که از نظر زندگی و مبادی فکری و مسایل اخلاقی در وضع اسفناکی قرار داشتند، حضرت امیر المؤمنین علی (ع) در نهج البلاغه وضع زندگی و روش اخلاقی و دینی آنان را بیان می‌کند و می‌فرماید: «انّ الله بعث محمّداً نذیراً للعالمین و امیناً علی التنزیل و انتم معشر العرب علی شر دین و فی شردارٍ منیخون بین حجارة خشن

۱ - فراهایی از تاریخ پیامبر، ص ۱۰.

۲ - تاریخ ایران و جهان (۱)، ص ۱۶۵.



وَحِيَاصِمِ تَشْرِبُونَ الْكَدْرَ وَتَأْكُلُونَ الْجَشْبَ وَتَسْفِكُونَ دِمَائِكُمْ وَتَقْطَعُونَ  
أَرْحَامَكُمْ وَالْأَصْنَامَ فَيَكُم مِّنصُوبَةٌ».

«خداوند سبحان محمد(ص) را بیم دهنده جهانیان و امین وحی و کتاب خویش  
مبعوث نمود، و شما گروهی عرب را که در بدترین جاها به سر می بردید، در میان  
سنگلاخها و مارهای کراقامت داشتید، آبهای لجن را می آشامیدید، و غذاهای خشن  
(مانند آرد هسته خرما و سوسمار) می خوردید، و خون یکدیگر را می ریختید، و از  
خویشاوندان دوری می کردید، بت های بی جان در میان شما نصب شده بود، و از گناهان  
اجتناب نمی نمودید»<sup>(۱)</sup>.

جعفر بن ابی طالب (ره) در حضور (نجاشی) در حبشه (اتیوپی) وضعیت اخلاقی و  
اعتقادی و روش زندگی اعراب جاهلی را چنین بیان می کند:

«... ما مردم اسیر جاهلیت و نادانی بودیم، به عبادت بت های مصنوع می پرداختیم،  
گوشت مردار می خوردیم، مرتکب فحشا و خلاف عفت می شدیم، با خویشان قطع رابطه  
می کردیم، همسایه ها را اذیت می کردیم، قلدران اموال ضعیفان را چپاول می کردند، وضع  
ما اینگونه بود، تا اینکه خداوندی یکتا از میان ما پیامبر بزرگواری جهت هدایت و رهبری ما  
مبعوث نمود و ما را از خرافات و اوهام پوچ نجات داد...»<sup>(۲)</sup>.

قرآن شریف نیز در باره وضعیت اعراب جاهلی و می گوید:

«وَ كُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا»<sup>(۳)</sup>. «و شما بر لب حفره ای از آتش

بودید، خدا شما را از آن نجات داد...»<sup>(۴)</sup>.

از آیه شریفه ی قرآن کریم و کلمات روح پرور نهج البلاغه و جملات جعفر بن

۲- تمدن اسلام و عرب، ص ۱۰۴.

۴- آل عمران، آیه ۱۰۳.

۱- نهج البلاغه، خطبه ۲۶.

۳- آل عمران، آیه ۱۰۳.

ابطال (ره) به خوبی استفاده می‌شود، که عرب جاهلی غرق در انحطاط فکری و اعتقادی و زندگی آنان آمیخته با خرافات و اوهام شیطانی و از فرهنگ و تمدن انسانی فرسنگ‌ها فاصله داشتند، قرآن کریم در جای دیگر یکی از اهداف پیغمبر (ص) را مبارزه با خرافات و اوهام باطل می‌داند، به خرافات و غل و زنجیرهای که دست و پای عرب جاهلیت را از رشد و نمو بازداشته، اشاره دارد و می‌گوید:

﴿... وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ...﴾

«... و بارهای سنگین و زنجیرهای را که بر آنها بود، از دوش و گردنشان برمی‌دارد...»<sup>(۱)</sup>

منظور از غل و زنجیری که بر دوش و گردن اعراب جاهلی بسته شده بود و پیامبر اکرم با آن مبارزه می‌کرد، چیست؟ یقیناً منظور غل و زنجیر آهنین نیست، بلکه مراد همان خرافات و اوهام و عادات زشت غیر انسانی است، که فکر و اندیشه آنان را از رشد و تکامل بازداشته بود، و آنان را از هر گونه تلاش و فعالیت جهت رسیدن به کمال و پیشرفت منع شده بود.

### نمونه‌هایی از خرافات و عقاید منحط عرب جاهلی:

بدون تردید خصلت‌های زشت و فرهنگ‌های غلط افراد بشر معلول جهالت و انحطاط فکری آنان است، وجود بدعت‌ها و خرافات و فرهنگ‌های و سنن حیوانی و اعتقادات و روش زندگی ناصوابی اعراب جزیره العرب قبل از بعثت پیامبر خدا حضرت محمد (ص) بیانگر انحطاط و عقب ماندگی سخت آنان می‌باشد، و از آثار شوم جهل آنها محسوب می‌شود. بنابراین فرموده قرآن مجید، عرب جاهلی را خرافات و بدعت‌ها و عقاید باطل به سر

منزل سقوط کشانده بود که خوشبختانه آیین حیات بخش اسلام آنها را نجات داد نمونه‌های از بدعت‌ها و خرافات دوران جاهلیت را یاد آور می‌شویم.

### ۱- نظام قبیله‌ای و اجتماعی:

زندگی در سرزمین عربستان در دوران جاهلیت بر پایه‌ای نظام قبیله‌ای استوار بود، در نظام قبیله‌ای عصبیت قومی یکی از صفات ویژه اعراب بود در این نظام تمام افراد قبیله باید از فرد قبیله خویش دفاع می‌کرد ولو اینکه در جهت ناحق قرار داشته باشد بدین سبب بین قبایل عرب همه روزه جنگ و خونریزی صورت می‌گرفت و حتی بر سر کوچکترین قضیه جنگ‌های خونین چندین ساله در میان آنان وجود داشت که حکایت از زندگی حیوانی آنها دارد. این نظام زندگی و آرامش و نشاط را از آنان سلب کرده بود و آنان را در صف حیوانات جنگل قرار داده بود و به پستی و اتلاف نیروی مادی و انسانی کشانده و باعث انحطاط جامعه اعراب شده بود<sup>(۱)</sup>.

### ۲- زنده به گور نمودن دختران:

عواطف و احساسات پاک انسانی در جامعه‌ی عرب دوران جاهلیت به کلی مرده بود تا جایی که نزدیک‌ترین و شیرین‌ترین فرد خویش را با نهایت بی‌شرمی و بدون کمترین ناراحتی و دلسوزی از ترس قحطی و آلودگی در روز اول تولد مانند یک پرنده سر می‌بریدند و یا از قله کوهی بلند به دره عمیق پرتاب می‌کردند و گاهی در میان آب غرق و خفه می‌کردند و به آن عمل شنیع افتخار می‌کردند<sup>(۲)</sup>.

۱- تاریخ عرب قبل از اسلام، عبد العزیز، سالم، ص ۳۰۹. و تاریخ ایران و جهان (۱)، ص ۱۶۶. و تاریخ سیاسی اسلام، ص ۱۵۸-۱۶۵.

۲- فرازهایی از تاریخ پیامبر، ص ۱۶. و تاریخ سیاسی اسلام، ج ۱۰، ص ۱۸.

قرآن کریم در این باره سرگذشت عجیبی را نقل می‌کند و می‌فرماید:

«وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ \* «يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ».

«در حالی که هرگاه به یکی از آنها بشارت دهند دختر نصیب تو شده‌اند، صورتش از فرط ناراحتی سیاه می‌شود، و به شدت خشمگین می‌گردد، به خاطر بشارت بدی که به او داده شده از قوم و قبیله خود متواری می‌گردد، و نمی‌داند آیا او را با قبول ننگ نگهدارد یا در خاک پنهانش کند، آگاه باشید که بد حکم می‌کند»<sup>(۱)</sup>.

### ۳- شرک و بت پرستی:

شرک و بت پرستی مهم‌ترین صفتی خرافی دوران جاهلیت عرب عربستان است، که قرآن مجید به آنها اشاره کرده است، گرچه اعراب جاهلی به خدای برتر، بنام «الله» اعتقاد داشتند، اما خدایان دیگر را نیز شریک او قرار می‌دادند و آنها را می‌پرستیدند، و بهانه می‌گرفتند که این خدایان مصنوع، آنها را به خدای بزرگ نزدیک می‌کند و به منزله واسطه و شفیع‌اند<sup>(۲)</sup>.

عرب جاهلیت علاوه بر ۳۶۰ بت که در خانه کعبه نصب کرده بودند<sup>(۳)</sup> و پرستش می‌کردند بت‌های بزرگتری دیگر بنام لات، عزی و منات را پرستش می‌کردند، لات (مادر خدایان)، عزی (خداوند زهره) منات (خدای سرنوشت و مرگ) بودند، قرآن کریم نیز خدایان سه‌گانه آنها را یاد آور می‌شود و آنها را به شدت محکوم می‌کند و می‌گوید.

«أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ \* «وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ».

۱- نحل، آیات ۵۸-۵۹.

۲- تاریخ عرب قبل از اسلام، عبد العزیز سالم، ص ۳۶۹-۳۸۲.

۳- همان منبع، ص ۳۸۰-۳۸۲.